

У П У Т С Т В О

**ЗА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ РАД У
КОМБИНОВАНИМ ОДЕЉЕЊИМА
У ОСНОВНОМ ОБРАЗОВАЊУ**



Министерство за образование и наука
Биро за развој на образованието
Ministria e Arsimit dhe Shkenës
Byroja e zhvillimit të arsimit
Ministry of Education and Science
Bureau for Development of Education

УПУТСТВО

ЗА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ РАД У
КОМБИНОВАНИМ ОДЕЉЕЊИМА
У ОСНОВНОМ ОБРАЗОВАЊУ

**Упутство за васпитно-образовни рад у комбинованим одељењима
у основном образовању**

Издавач:

Биро за развој образовања

Аутори: Ајше Ајрулаи, Љиљана Самарџиска-Панова, Елизабета Томевска-Илиевска, Лулзим Мехмеџи, Даница Талимџиоска, Ванче Маневски

Превод на српски језик:

АБАКУС

Дизајн:

Бригада дизајн

Штампа:

Дата Понс

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопље

373.3.043.2(497.7)(083.131)

УПУТСТВО за васпитно-образовни рад у комбинованим одељењима у основном образовању /
[Ајше Ајрулаи ... и др.]. – Скопље : Биро за развој образовања, 2020. – 56 стр. : табеле ; 24 cm

Фусноте уз текст. – Други аутори: Љиљана Самарџиска-Панова, Елизабета Томевска-Илиевска,
Лулзим Мехмеџи, Даница Талимџиоска, Ванче Маневски. –
Библиографија: стр. 38. – Садржи и: Прилог 1-4

ISBN 978-608-206-049-1

1. Ајрулаи, Ајше [аутор] 2. Самарџиска-Панова, Љиљана [аутор] 3.
Томевска-Илиевска, Елизабета [аутор] 4. Мехмеџи, Лулзим [аутор] 5.
Талимџиоска, Даница [аутор] 6. Маневски, Ванче [аутор]
а) Основно образовање – Комбинована одељења – Организација наставе – Македонија – Упутства

COBISS.MK-ID 51521797



Израда документа и превод на албански, турски, српски и босански језик омогућени уз финансијску подршку Фондације за отворено друштво – Македонија.

Садржај документа је одговорност једино аутора и ни на један начин не може се сматрати да одражава гледишта и ставове Фондације за отворено друштво – Македонија.

Садржај:

УВОД	05
1. КОМБИНОВАНА ОДЕЉЕЊА У ОСНОВНОМ ОБРАЗОВАЊУ	07
1.1. Дефинисање појма комбинована одељења	07
1.2. Предности и изазови васпитно-образовног рада у комбинованим одељењима	08
1.2.1. Предности васпитно-образовног рада у комбинованим одељењима	08
1.2.2. Изазови васпитно-образовног рада у комбинованим одељењима	11
2. УЛОГА ШКОЛСКОГ РУКОВОДСТВА У ОРГАНИЗОВАЊУ НАСТАВЕ У КОМБИНОВАНИМ ОДЕЉЕЊИМА	12
2.1. Избор наставника	12
2.2. Формирање комбинованог одељења	13
3. ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОСТОРА/УЧИОНИЦЕ У КОМБИНОВАНОМ ОДЕЉЕЊУ	14
4. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ У КОМБИНОВАНИМ ОДЕЉЕЊИМА	17
4.1. Врсте планирања у комбинованом одељењу	17
4.1.1. Годишње планирање	18
4.1.2. Средњорочно/Тематско планирање	20
4.1.3. Дневно планирање/ Планирање наставног часа	23
5. ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ У КОМБИНОВАНИМ ОДЕЉЕЊИМА	26
5.1. Организациони облици рада у комбинованим одељењима	26
5.2. Дидактичке стратегије рада у малим групама ученика различитог развојног узраста	27
5.3. Врсте наставних часова у комбинованим одељењима	32
5.4. Организација часа по распореду наставних предмета	33
5.5. Распоред наставних часова у комбинованим одељењима	35
5.6. Педагошка евиденција и документација у комбинованим одељењима	37
ЛИТЕРАТУРА	38
ПРИЛОЗИ	39



Увод

Упутство за васпитно-образовни рад у комбинованим одељењима у основном образовању представља помоћни материјал, односно стручну подршку наставницима који реализују наставу у комбинованим одељењима.

У нашој држави постоји велики број комбинованих одељења. Према подацима Бироа за развој образовања, у школској 2018./2019. години било је укупно 911 комбинованих одељења (844 комбинованих одељења са ученицима од првог до петог разреда и 67 комбинованих одељења са ученицима од шестог до деветог разреда). Конкретнији подаци о броју комбинованих одељења по језику на којем се изводи настава дати су у прилогу овог Упутства (Табела 1, Табела 2, Табела 3 и Прилог 3).

Формирање комбинованих одељења је засновано на Закону о основном образовању („Службени гласник Републике Северне Македоније”, бр. 161 од 5.8.2019. године). Сходно члану 53. став 8. и 9. Закона о основном образовању (8), у основној школи може се формирати и комбиновано одељење, по правилу, од ученика од првог до трећег разреда, са ученицима из четвртог и петог разреда или са ученицима од шестог до деветог разреда, по добијеној сагласности оснивача. (9) Оснивач може да формира комбиновано одељење по претходном позитивном мишљењу Министарства просвете и науке.

У нашој педагошкој теорији не пише се пуно о васпитно-образовном раду у комбинованим одељењима, а ова проблематика није довољно третирана ни на факултетима где се едукују будући наставници. Ипак, велики број разредних наставника професионални ангажман започињу управо у комбинованим одељењима, па стога произлази и потреба за припремањем овог упутства.

Циљеви овог упутства су:

- да буде стручна подршка руководећем кадру у школи при избору наставника, при формирању комбинованих одељења, организовању наставе итд.;
- да даје смернице наставницима у процесу планирања наставе (годишње планирање, средњорочно планирање и дневно планирање, односно планирање за наставни час);



- да буде стручна подршка наставницима при избору организационих облика, наставних метода, техника и активности, да би развили и/или ојачали своје професионалне компетенције за рад у комбинованим одељењима;
- да даје смернице наставницима за ефикасно организовање простора и времена и стварање стимулативне средине за учење у комбинованим одељењима.

Ово упутство даје могућности за коришћење разних аспеката организације и реализације наставе у комбинованим одељењима и представља позитивне стране, као и изазове наставе у комбинованим одељењима у основном образовању.



1. КОМБИНОВАНА ОДЕЉЕЊА У ОСНОВНОМ ОБРАЗОВАЊУ

У нашој држави, комбинована одељења чешће се срећу у руралним, ретко насељеним местима, односно тамо где је број уписаних ученика мали. С друге стране, због лоше путне инфраструктуре до удаљених школа, постоји ризик да ученици нижег узраста не заврше основно образовање, па се зато организују комбинована одељења.

Формирање комбинованих одељења не произлази из недостатка наставника у систему, нити пак из немогућности да се регрутују нови наставници, већ је стратегија тога како да се обезбеди образовање у свим срединама где има ученика.

1.1. Дефинисање појма *комбинована одељења*

Комбинована одељења су одељења у која су укључени ученици два или више разреда у првом развојном периоду основног васпитања и образовања, два или више разреда из другог развојног периода, као и два или више разреда из трећег развојног периода основног васпитања и образовања. По искључку, у школама где постоји мањи број ученика, комбиновано одељење је и одељење формирано спајањем првих пет разреда. Комбинована одељења у педагошкој литератури се зову и „обједињена одељења“, јер представљају хетерогену заједницу ученика разних узрастних група (разлика од једне до три године), где наставу изводи један наставник.



1.2. Предности и изазови васпитно-образовног рада у комбинованим одељењима

Према Дајан Латаил Демор (Diane Lataille-Dmor), професорки Универзитета Лаурентиан¹, која проучава ову проблематику, ученици у комбинованим одељењима постижу исти ниво резултата, као и ученици у одељењима са једним разредом. Ови резултати се пре свега дугују сарадњи и узајамној помоћи која постоји у овим срединама. Ученици имају сталну интеракцију са другим ученицима различитог узраста и различитог степена развоја, а кооперативно учење, могућност честе интеракције, као и интеграција наставних предмета подржавају ефикасно учење. У студији у којој је учествовало 50 наставника у Онтарију, Канади, закључено је да су кооперативно учење, менторство и интеграција наставних предмета релевантне и ефикасне стратегије за рад у комбинованим одељењима.

Ученици из комбинованих одељења имају позитивнији став према школи, веће лидерске вештине, самопоштовање, лакше социјално прилагођавање и неагресивније понашање, у поређењу са ученицима у класичним одељењима².

1.2.1. Предности васпитно-образовног рада у комбинованим одељењима

Комбинована одељења не представљају одређену врсту наставе само у Републици Северној Македонији, већ се организују и у другим европским државама, као и у Латинској Америци, Канади, Азији, Африци, Аустралији итд. Организовање овакве врсте васпитно-образовног рада је значајно из више разлога:

- представља адекватну форму за обезбеђивање обавезног васпитања и образовања за све;
- обезбеђује квалитетно васпитање и образовање за децу која могу да буду запостављена због живљења у малим и удаљеним срединама;

¹ Lataille-Démoré, D. (2005). Guide documenté des pratiques réussies. Projet des classes à niveaux multiples. CD-ROM. Ontario Ministry of Education. 21. Veenman, S., Kenter, B. et Post.

² Parvin Kadivar, Shokooh Navabi Nejad, and Zahra Madadi Emamzade, Effectiveness of Multi-Grade Classes: Cooperative Learning as a Key Element of Success, доступно на следећем линку: <https://pdfs.semanticscholar.org/d776/46fc5f444e1c058d79d31890cf795d45fedc.pdf>



- обезбеђује квалитетно и заједничко васпитање и образовање за сваког ученика у његовом месту живљења;
- представља добру могућност да ученици уче једни од других;
- омогућује развој позитивније интеракције између ученика, чиме се омогућује подршка у социо-емоционалном развоју ученика, и
- омогућује колаборативно и самостално учење од стране ученика.

Сваки трогодишњи период у основном васпитању и образовању представља релативно заокружену целину, како у односу на развојне карактеристике ученика и законитости у учењу, тако и по начину праћења, провере и оцењивања знања ученика и развијеним вештинама и усвојеним ставовима од стране ученика. Образовни периоди подударују се са развојним нивоима когнитивног и социо-емоционалног развоја детета. У комбинованим одељењима у краћем временском периоду могу се обрађивати планирани садржаји на разним нивоима: ученици млађег узраста могу да се упознају са новим појмовима, да понављају и утврђују научено, а ученици старијег узраста да прошире и продубе ниво знања. Наставници који су дужи временски период радили у комбинованим одељењима истичу низ предности комбиноване наставе:

- постоје много веће могућности ученика да континуирано раде и да се развијају у складу са својим индивидуалним могућностима;
- флексибилност груписања у раду ових одељења превазилази уобичајено формирање група према способностима карактеристичним за развојни узраст и омогућује да дођу до изражаја способности и вештине ученика које су веће или мање од оних које се очекују у одређеном узрасту;
- у комбинованим одељењима наставник посвећује велики део времена самосталном раду ученика. Кроз самостални рад ученици идентификују, продубљују, усвајају и примењују нова знања, вештине и навике на организован и планирани начин, уз стручно-педагошку помоћ и у сарадњи са наставником. Истраживања показују да ученици који су до петог разреда ишли у комбиновано одељење, после укључивања у више разреде показују виши степен самосталности и снажљивости;
- старији ученици поново слушају и прате оно што их наставник подучава и што објашњава ученицима нижег узраста, а ово доприноси надопуњавању и потврђивању наученог, што води ка квалитетнијем учењу;



- ученици нижег узраста слушају разговоре наставника са старијим ученицима, а то их мотивише и подстиче на размишљање;
- смањује се когнитивна, физичка и социјална конкуренција међу вршњацима, као и анксиозност због такмичарског духа. У комбинованим одељењима радна атмосфера је више усмерена на сарадњу, а не на такмичење. Нису потребне веће мере за одржавање дисциплине у одељењу;
- ученици нижег узраста уочавају понашање, очекивања и усвојене вредности код старијих ученика. Наставник има кључну улогу у моделирању и организацији подучавања у односу на социјалне вештине, а у комбинованом одељењу млађи ученици могу да виде и друге modele понашања и спонтано усвајају и практикују социјалне вештине;
- старији ученици имају могућност да на прави начин помогну млађим ученицима у учењу. Док објашњавају ученицима млађег узраста, они преиспитују сопствено учење и знање. На тај начин се побољшавају когнитивни развој и самопоштовање ученика нижег и вишег узраста. У одељењима са ученицима истог узраста ово се дешава врло ретко;
- комбинована одељења су мање хомогена од одељења са ученицима истог узраста, тако да се у њима много лакше прихватају све разлике међу ученицима;
- у комбинованим одељењима сви ученици раде самостално у различито време, тако да се код њих, током времена, повећавају и самодисциплина и одговорност;
- ученици брже уче како да уче;
- током времена, у комбинованим одељењима јача поверење, разумевање, очекивања и позитивни односи између наставника и ученика, као и између наставника и родитеља;
- кроз професионално искуство у подучавању ученика у комбинованом одељењу, наставник стално надграђује своје знање у односу на интересе, могућности и потребе сваког ученика. Понекад је потребно више од једне школске године да се открије на који начин најбоље учи одређени ученик;
- ученици стичу многа искуства, комуницирају са ученицима различитог узраста и стичу неке потребне животне вештине;



- ученици у комбинованим одељењима стичу велику емоционалну сигурност, посебно они који имају мању подршку у оквиру својих породица;
- ученици са већим интересовањима и могућностима и ученици са посебним образовним потребама лакше ће се укључити у рад у групама у којима се ради на сложенијим, односно лакшим задацима;
- мали број ученика у комбинованим одељењима, олакшава процес праћења и вредновања постигнућа сваког ученика.е.

1.2.2.зазови васпитно-образовног рада у комбинованим одељењима

Васпитно-образовни рад у комбинованим одељењима намеће и одређени број изазова:

- рад са више разреда истовремено у једној учионици;
- припрема наставних материјала за све наставне предмете и све разреде;
- посвећујемо пажњу ученицима који споро уче;
- стално праћење активности и задатака у одељењу;
- надареним ученицима се посвећује већа пажња;
- посвећује се већа пажња оцењивању;
- посвећује се већа пажња расподели активности и доброј процени постигнућа ученика;
- потреба за чешћом подршком од стране стручних лица и релевантних/надлежних васпитно-образовних институција, и
- преобимна педагошка документација и евиденција.



2. УЛОГА ШКОЛСКОГ РУКОВОДСТВА У ОРГАНИЗОВАЊУ НАСТАВЕ У КОМБИНОВАНИМ ОДЕЉЕЊИМА

2.1. Избор наставника

Наставник који треба да ради у комбинованим одељењима, поред прописаних компетенција за наставника треба да поседује и друге карактеристике као што су сналажљивост, флексибилност, експедитивност, конструктивност, креативност итд., да би умео да прилагоди распоред и планирање наставе условима у одељењу, да зна развојне карактеристике ученика, да ради подједнако активно на подршци на различитим нивоима и аспектима развоја ученика (когнитивни, социо-емоционални, афективни итд.), да добро менаџира наставни процес и наставне часове и др.

Из ових разлога, треба направити пажљиви избор наставника (када постоји ова могућност) који ће радити у комбинованом одељењу. Познато је да је настава у комбинованом одељењу врло специфичан процес, за који су наставници у свом иницијалном образовању врло мало обучавани, па знања и вештине за овакву врсту рада стичу директно у пракси. Стога произлази потреба да се у школама где се настава не изводи само у комбинованим одељењима, при избору наставника у комбинованом одељењу предност да најiskusнијем наставнику или наставнику који води одељења која имају најбоља постигнућа са ученицима.

Наставник треба да има развијену способност за издвајање битног од небитног, способност наизменичне посредне и непосредне комуникације са ученицима различитог узраста, развијене организационе способности за увођење и реализовање разних активности са ученицима. Исти треба да буде креативан, одговоран, демократичан и инвентиван, да подстиче, охрабрује и подржава све ученике. На тај начин, наставник помаже ученицима да развију позитиван став ка учењу и показује им пут како да уче. Наставник мора да буде вешт у процени, оцењивању и бележењу напретка ученика, користећи квалитативне методе, као што су портфељ ученика и интерактивни извештаји о позитивној групи, треба добро да познаје социјалне и индивидуалне вештине учења појединих ученика, да би могао да прати и задовољи потребе свих ученика, без обзира на организацију наставе у учионици.



Свакако, наставници треба пре свега да имају позитиван став ка раду у комбинованим одељењима.

2.2. Формирање комбинованог одељења

Сходно законској регулативи и научним сазнањима, најбоље је да се комбиновано одељење формира тако што ће се у њега укључити ученици из узастопних разреда (на пример, из првог и другог разреда, из четвртог и петог разреда, из шестог и седмог разреда итд.). Исто тако, одељење у које се укључују ученици из разреда који припадају истом периоду (на пример, из првог, другог и трећег разреда; првог и трећег разреда; или седмог, осмог и деветог разреда; седмог и деветог разреда и сл.). На тај начин се стварају услови за развој потребних компетенција ученика.

Директори и наставници, на основу њиховог искуства у раду са комбинованим одељењима, могу у та одељења да прикључе ученике, зависно од броја ученика и специфичности одељења. Формирање комбинованог одељења ученика из првог и петог разреда, када има и ученика из других разреда, није адекватно, јер постоји велика разлика у узрасту и развојним карактеристикама ученика, а с друге стране, нема ни законског основа за то. По искључку, може се формирати комбиновано одељење са ученицима између којих постоји велика разлика у узрасту, само ако школа има искључиво мали број ученика.

При формирању комбинованих одељења треба узети у обзир следећа два аспекта:

- формално нормативни - при формирању комбинованог одељења поштовати законске одредбе Закона о основном образовању („Службени гласник Републике Северне Македоније“ бр. 161 од 5.8.2019. године);
- педагошко-методски - при формирању комбинованих одељења, руководство школе треба да пази на развојне периоде и број ученика, због поштовања психо-физичког развоја ученика, већег утицаја на ученике из виших одељења на друге ученике; обезбеђивање просторних и других потребних услова за рад на реализацији наставе у истом развојном периоду.



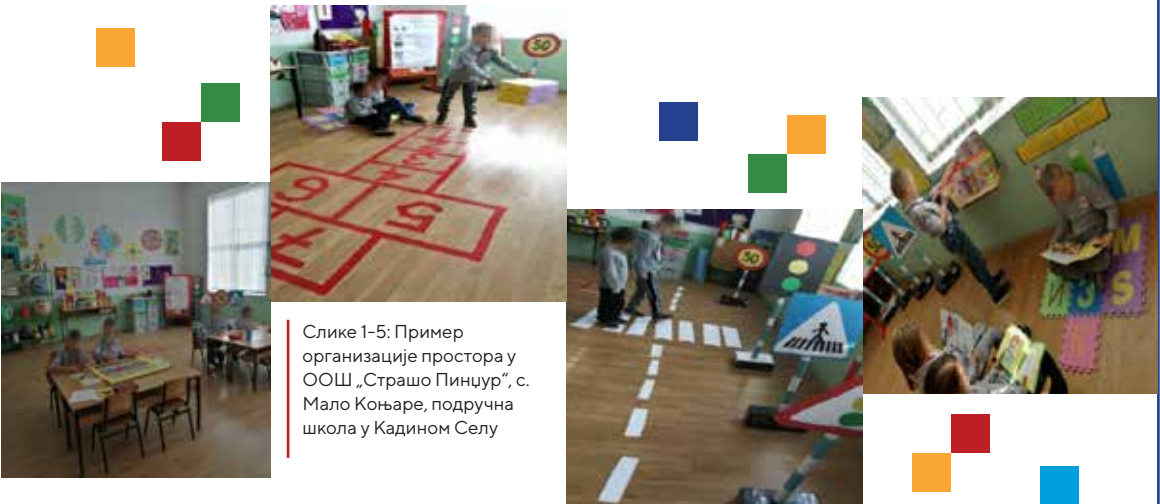
3. ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОСТОРА/ УЧИОНИЦЕ У КОМБИНОВАНОМ ОДЕЉЕЊУ

Кључни значај у реализацији наставе у комбинованом одељењу има организовање простора у учионици. Зато, треба да се обезбеде добри услови за извођење наставе. Према Бурку Волшу (Burke Walsh, 2004, стр.120), „наставник мора да буде архитекта простора и времена, да гради јасне структуре и поступке за децу, и да организује слободан и независан простор у којем је деци сасвим јасно шта се очекује од њих“.³ Простор треба да буде организован на флексибилан начин, да би се омогућило слободно кретање ученика и да се користи за разне активности (рад у малим групама, парови ученика, али и за заједничке активности целог одељења). Простор у којем ученици проводе више часова дневно, треба првенствено да буде занимљив и пријатан. Не препоручује се организовање традиционалне учионице са редовима клупа, већ да се простор подели на више делова или подручја. Пре свега, треба омогућити да распоред столица буде флексибилан и да се омогуће просторни услови потребни за ефикасан рад наставника. Ако наставник планира више групни рад/групну дискусију, оставиће мало простора за индивидуални рад.

Добро организована учионица за комбиновано одељење треба да:

- буде довољно пространа и уређена;
- има кутке за рад у групама и центрима за учење;
- има простор за самостални рад ученика;
- буде опремљена таблама (две табле), аудио-визуелним и мултимедијалним средствима;
- има дидактичке, помоћне и радне материјале;
- буде опремљена намештајем за диференцирано распоређивање материјала;
- има зидне паное, изложбени простор;
- има биро наставника;
- има намештај за разне задатке ученика;
- има распоред активности током дана (дневни распоред);

³ Burke Walsh, K. (2004). Kurikulum za prvi razred osnovne škole Stvaranje razreda usmjerenog na dijete. Zagreb: Udruga roditelja Korak po korak.



Слике 1-5: Пример организације простора у ООШ „Страшо Пинџур“, с. Мало Коњаре, подручна школа у Кадином Селу

- има индивидуалне ормариће за сваког ученика;
- има зидни часовник, који је потребан за рационално искоришћавање времена при раду са ученицима из сваког разреда;
- буде опремљена библиотеком, доступном сваком ученику, опремљеном научно-популарном литературом, дечјим енциклопедијама, речницима, лектирним издањима, часописима и осталим, које ученици користе при самосталном раду итд.

Наставник, у сарадњи са ученицима, треба да утврди правила којима ће се регулисати рад и понашање ученика у одељењу, са циљем:

- да ученици могу лако да нађу и чувају ствари, средства, материјале, неструктуриране материјале и сл.;
- да ученици могу да седе на разноврсне начине за различите активности;
- да се ученицима омогући простор за индивидуално решавање задатака / испуњавање обавеза;
- да се утврде правила ефикасног слушања;
- да се утврде правила поштовања туђега мишљења;
- да ученици могу да затраже помоћ при учењу – како, када и од кога (осим од наставника) итд.

Ова правила олакшавају рад наставника, а на тај начин се избегава конфузија и ефикасније се искоришћава време у учионици.



Учионица треба да буде опремљена за реализацију савремене наставе, и, свакако, да буде у складу са новим Нормативом о простору и опреми.

У сваком случају, сив материјали за рад и сви извори учења треба да буду лако доступни ученицима. Средства и материјали треба да подстичу ученике да буду активни и да се слободно изражавају, да задовоље њихову љубопитност и да буду усклађени са потребама ученика да конструишу и реконструишу, односно да могу да се користе за индивидуалне и групне активности, да мотивишу ученике за интелектуалне операције које карактеришу развијеније облике логичког или математичког мишљења и да омогућују разне начине коришћења, тако да ће ученици моћи стално да проналазе нове начине њихове употребе и сл.

Компјутер има велики значај у комбинованим одељењима. Употребом компјутера стварају се добри услови за поштовање разлика између ученика, за максимално развијање њихових способности, напредовање у складу са индивидуалним развојем и интересима. Наставник је, пре свега, организатор рада, саветник и сарадник, модератор и медијатор. Комбиновано одељење треба да буде организовано као стимулативна средина за развијање самосталности и креативности код ученика, да оспособљава ученике за самообразовање, а примена компјутера треба да пружи још већи допринос у том смеру.

За ефикасан рад у комбинованим одељењима, као и у одељењима која су хомогена по саставу, неопходно и врло важно је да се обезбеди позитивна социо-емоционална клима у учионици, да би иста била пријатељска, сигурна, удобна и стимулативна. Врло је важно и то да се изгради позитиван узајамни однос између ученика и наставника. Комуникација између наставника и ученика увек је активан процес, у којем важну улогу имају међусобно поштовање, разумевање, искреност и спремност да се помогне ономе коме је помоћ потребна.



4. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ У КОМБИНОВАНИМ ОДЕЉЕЊИМА

Планирање наставе у комбинованим одељењима је важан процес и тражи стручан рад од стране наставника. Као полазна основа за успешно планирање наставног процеса неопходно је добро познавање наставних планова и наставног програма/наставних програма за разреде који су укључени у комбиновано одељење. Наставник треба да се придржава циљевима наставних програма, односно резултатима учења. Резултати учења су основа за планирање рада наставника. Наставник бира најадекватније организационе облике, наставне методе, технике и стратегије, ресурсе, наставна средства и инструменте за праћење, вредновање и оцењивање.

Правовременим и реалним планирањем наставног рада, наставник елиминише проблематичне ситуације у настави, различите импровизације, неадекватне и некоординисане активности, које (ако их има) би допринеле да настава буде неефикасна и неефективна.

4.1. Врсте планирања у комбинованом одељењу

Планирање наставе по наставним предметима обухвата:

- Годишње планирање (Глобално);
- Средњорочно планирање (Тематско), и
- Дневно планирање.

На почетку школске године, наставник обавезно треба да изради годишње планирање за све наставне предмете за разреде који сачињавају комбиновано одељење. Годишње планирање представља оквир за општу поделу тема и садржаја, као и за прво тематско планирање. Средњорочно планирање се прави непосредно пре почетка реализације циљева/резултата учења за сваку нову/наредну тему. Током године, према створеним околностима или по потребама, наставник може да направи измене у првобитном планирању тема. Наставник може да продужи или скрати време предвиђено за реализацију одређене теме или циља, ако примети да ученици имају потешкоћа у усвајању или да брже напредују. На овај на-



чин, наставник планира наставу и процес подучавања на основу напретка ученика и потешкоћа са којима се суочио у претходним периодима, фокусирајући се на постигнућа резултата учења.

Примедба: Примери годишњег планирања, средњорочног или тематског планирања и дневног планирања, односно планирања наставног часа, дати су као предлози у прилогу овог упутства. .

4.4.1. Годишње планирање

Поред наставних програма, наставник мора добро да познаје ученике и њихове развојне карактеристике, могућности, интересе и способности, услове за рад, као и расположиве ресурсе (уџбеник који је изабрао за конкретни наставни предмет за конкретни разред, а који је одобрен од Министарства просвете и науке за сваки од разреда који сачињавају одељење, књиге, сликовнице, енциклопедије и друге изворе учења). Када наставник процени да уџбеник и приручник не помажу довољно у постизању резултата учења одређених у наставном програму, он надопуњује овај недостатак, користећи и препоручујући друге ресурсе који ће послужити као извори учења.

Годишње планирање је синтетичко, наставник планира наставу за наставне предмете разредне наставе (од првог до петог разреда), односно наставни предмет и теме/програмска подручја у оквиру наставног предмета за целу школску годину.



Табела 1: Образац годишњег планирања у комбинованом одељењу

Наставни предмет				
Тема/подручје и број часова	Разред I	Разред III	Разред V	Разред –
Циљеви/ Резултати учења				
Тема/подручје и број часова	Разред	Разред	Разред	Разред
Циљеви/ Резултати учења				
Тема/подручје и број часова	Разред	Разред	Разред	Разред
Циљеви/ Резултати учења				
БЕЛЕШКЕ о:				
Сарадња са родитељима/ старатељима				
Организациони облици и наставне методе				
Потреба за диференцијацијом и индивидуализацијом				

Формат годишњег планирања за комбиновано одељење садржи следеће делове:

- **Тема/Подручје:** У овом реду се наводе теме из наставних програма из конкретног наставног предмета. Овај део може да буде исти за сва одељења, јер су програми спирални, односно теме се развојно реализују у свим разредима.



- Циљеви/Резултати учења: У овом делу се уносе општи циљеви, односно резултати учења на конкретну тему.
- Разред: за сваки разред ће бити постављено онолико колона колико разреда сачињава комбиновано одељење.
- Белешка: Овај формат годишњег планирања је адекватан одељењу које је комбиновано из 2 или више разреда. Ако наставник има потребу за више колона, он проширује табелу новим колонама.

Сарадња са родитељима /**старатељима**/ Организациони облици и наставне методе /Потреба за диференцијацијом и индивидуализацијом - простор намењен за генерално уношење основних облика сарадње са родитељима/старатељима (на пример, родитељски састанак, индивидуални састанци са родитељима/старатељима и др.), који организациони облици и методе се најчешће користе у настави током године, са посебним акцентом на истраживачке методе, методу игре и сл. и рад у групи, рад у паровима, као и индивидуални рад. Ако има потребе за израдом ИОП-а за неког ученика у одељењу, то се наводи у делу Диференцирани или индивидуализовани приступ у раду са комбинованим одељењима. .

4.1.2. Средњорочно/Тематско планирање

Тематско планирање за комбинована одељења треба да буде одвојено за свако одељење. Наставник мора да има слободу и флексибилност при планирању садржаја, са циљем да се омогући ефикасан процес учења и подучавања, прилагођен потребама ученика.

За разлику од годишњег планирања, средњорочно планирање се израђује за краћи временски период и омогућује детаљније планирање наставе. Ова врста планирања подразумева да наставник пажљиво утврди резултате учења који су кључни у оквиру теме која се обрађује и који ће се постићи у одређеном временском периоду, наставни часови (наставно време) у оквиру којих ће се постићи ови резултати, стратегије учења преко којих ће се олакшати резултати учења, ресурси за учење, наставне методе и технике у настави и различите методе, технике и инструменти праћења, вредновања и оцењивања постигнућа ученика.

Средњорочно планирање је аналитичко и прецизира резултате учења, активности које треба да се реализују или циљеве које треба постићи. Настав-



ник припрема средњорочно планирање пре почетка одговарајућег периода и на време га доставља руководству школе. Свакако, средњорочно планирање се израђује у складу са наставним планом и наставним програмом и произлази из годишњег/глобалног планирања. Ако има потребе за израдом ИОП-а за неког ученика у одељењу то се наводи у делу Диференцирани или индивидуализовани приступ у раду са комбинованим одељењима.

Табела 2: Образац средњорочног/тематског планирања

Наставни предмет:

Периоди:

Наставни часови:

Разред:		Разред:		
Резултати учења на тему:		Резултати учења на тему:		
Тема		Тема		
Редни број 1.	Садржај	Активност	Садржај	Активност
	Облици и методе и приступи (диференцирани прилаз) у раду Разред Разред			
	Оцењивање Разред Разред			
	Наставна средства (извори) Разред Разред			

Средњорочно планирање наставе у комбинованом одељењу са два разреда за једну таму садржи следеће елементе:

- Разред: Има онолико колона колико разреда сачињава комбиновано одељење.
- Резултати учења на тему: У овом делу се наводе резултати учења које ученик постигне кроз реализацију тема за сваки разред. Наставник



прави избор резултата учења који треба да се постигну сходно наставном програму. На пример, за наставни предмет Математика (за сваки разред, за прве часове), предвиђене на тему Бројеви/Бројање, наставник ће изабрати резултате учења који су повезани са бројањем.

- **Теме:** У овом делу се наводе теме у складу са планом за сваки разред из конкретног наставног предмета.
- **Редни број:** Пишу се бројеви садржаја тема. Укупни број у плану за тему треба да одговара броју наставних часова наведених у годишњем плану.
- **Садржај:** У овом делу се наводе сви садржаји планиране теме који ће се реализовати током одређеног периода. Поред садржаја, наставник планира и наставне часове за израду пројеката, понављање итд. Исто тако, предлаже се да се планирају и часови за дискусију и оцењивање садржаја портфеља, зависно од времена којим располаже наставник за сваку тему. Наставник у комбинованом одељењу треба да планира за сва одељења која сачињавају комбиновано одељење, треба да предвиди интеграцију садржаја и да створи могућности за интегрисање и посебне активности свих ученика. На пример, у истом наставном дану, наставник планира у једном разреду да реализује наставни садржај Сабирање и одузимање два двоцифрена броја (Математика), док у другом разреду наставник планира одговарајући наставни садржај у оквиру математичких операција сабирања и одузимања.
- **Активности:** У овом делу се наводе активности које наставник планира да реализује. Активност подразумева стицање знања и развој вештина кроз практичну или реалну ситуацију.
- **Методе и облици рада:** У овом делу наставник утврђује организационе облике, наставне технике и методе (не много детаљно, јер ће детаљније бити планирани у дневном планирању).
- **Оцењивање:** у овом делу се наводе методе и инструменти оцењивања постигнућа ученика у сваком разреду (процена усмених одговора; процена тимског рада; процена активности за време дискусија у учионици; процена израђеног домаћег рада; самооцењивање; посматрање чек-листом са индикаторима; портфељ, усмена или писмена презентација, пројектна активност итд.). И овај део је детаљније објашњен у дневном планирању.
- **Наставна средства/Извори:** У овом делу наставник одређује ресурсе који ће се користити за постизање резултата учења за свако одељење (уџбеници, наставна помагала, радне свеске, дигитални садржаји, раз-



не књиге, сликовнице, дечји часописи, енциклопедије, аудио и видео записи, природни материјали итд.). Овај део се не попуњава детаљно, јер ће бити детаљније објашњен у дневном планирању.

4.1.3. Дневно планирање/ Планирање наставног часа

Оперативни план може да се планира као дневно планирање једне заједничке дневне теме, али може да се планира и сваки наставни час појединачно. Када се планира један наставни час, може да се испланира за све разреде. У првом случају, наставник планира заједничке активности са свим разредима који сачињавају комбиновано одељење. Чак и у случајевима када има различитих тема, препоручљиво је да се планирају заједничке активности за време часа. На пример, ако се наставни час односи на усвајање знања и вештина у вези са годишњим временом јесен, ученици из једног разреда могу да цртају јесење мотиве, док ученици из другог разреда могу да усвајају знања о времену и променама у природи које се дешавају у јесен.



Табела 3: Образац дневног планирања/Планирања наставног часа

Наставни предмет	Разред
Тема/Програмско подручје	Наставна јединица
Резултати учења	Кључни појмови
Наставна средства /Извори	Повезаност са другим темама или другим предметима
Артикулација часа Уводни део: Главни део: Завршни део: Рефлексија:	
Диференцијација	
Оцењивање	
Домаћи задаци Разред Разред	

- **Наставни предмет:** Назив наставног предмета.
- **Разред:** Наводи се разред (сви разреди).
- **Тема/Програмско подручје:** Наводи се тема/програмско подручје наставног програма из које/г се постижу резултати учења (за сваки разред).
- **Наставна јединица:** Наводи се наставни садржај. Ако наставник планира исти наставни садржај за све разреде, наводи исти за све, а ако се планирају различити наставни садржаји уписује се појединачно за сваки разред.
- **Резултати учења:** У овом делу се наводе резултати учења за сваки разред.



- Кључни појмови: Уписују се кључни појмови који треба да буду усвојени на том часу од стране ученика из сваког разреда.
- Наставна средства/извори учења: Наводе се прецизно сва наставна средства и материјали који треба да се користе за време часа (за сваки разред).
- Повезаност са другим темама и другим наставним предметима, ако их има.
- Артикулација наставног часа: За сваку фазу часа наводе се технике и методе рада, као и активности које су посебне за сваки разред, као и заједничке активности за цело одељење.
- Диференцијација: описује се диференцирани прилаз који наставник планира за ученике из различитог одељења и са различитим могућностима и способностима.
- Оцењивање: Наводе се методе, технике и инструменти праћења, вредновања и оцењивања напретка ученика.
- Домаћи рад: Планирани домаћи задаци, ако су дати, сходно Упутству о задавању домаћих задатака, израђеном од Бироа за развој образовања.



5. ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ У КОМБИНОВАНИМ ОДЕЉЕЊИМА

5.1. Организациони облици рада у комбинованим одељењима

● Рад у паровима

Ово је облик рада који се често организује у комбинованим одељењима, посебно када је реч о паровима ученика различитог узраста. Два ученика, упућена један на другог, међусобно комуницирају и сарађују. При том, старији ученик може да објашњава млађем ученику, да га упућује на начин решавања проблемске ситуације и сл., а при том, док му објашњава и даје примере, истовремено разјашњава неке ствари које му нису довољно јасне и стиче дуготрајно знање.

● Групни рад

Групни облик рада организује се када три или више ученика треба заједно да обаве неки задатак са заједничким циљем, при чему задаци које добијају ученици могу да буду подељени према улози ученика у групи, као и по фазама у којима треба да се решава заједнички задатак (на пример, израда пројекта, заједничко анализирање текста, израда заједничких школских новина, књиге, стрипа и сл.).

● Индивидуални рад

Наставник може да зада задатак једном ученику, али при том треба да се договори са учеником о начину рада, а ученик уз подршку наставника да планира и оствари рад.

После самосталног решавања задатака наставник треба да провери шта су урадили ученици, а затим да вреднују обављени задатак.

● Заједнички рад

Иако су у комбиновано одељење укључени ученици из два или више разреда, деца различитог узраста и са различитим предзнањима, ипак је то јединствено одељење и у њему се настава изводи у једној заједничкој учионици, ученици слушају једни друге и размењују утиске, ставове и мишљења. Зато је природно да се у таквом одељењу и појединим делови-



ма наставног часа користе етапе заједничког рада, а најчешће је то уводни или завршни део наставног часа. Наставник може пред целим одељењем да постави неки занимљив проблем из којег ће произаћи разни задаци за сваки разред, а на крају часа да сви са задовољством чују о одрађеном од сваког разреда. На пример, ученици из различитих разреда могу заједно да саслушају неку причу, да погледају неки филм, слику, анимацију, а затим да добију диференциране задатке које треба да испуне.

Заједнички рад детаљно се планира у дневном планирању/планирању наставног часа. Тако, на пример, сви ученици слушају извештај групе која је посетила пошту, а затим ученици из првог разреда имају говорну вежбу „Разговор телефоном“, ученици из другог разреда усвајају слово „Ш“, ученици трећег разреда усвајају знања о пошти, ученици четвртог разреда раде са подацима прикупљеним при посети поште (број телефонских претплатника, број интернет претплатника, број писама која поштар носи недељно и слично), а ученици петог разреда имају писмену вежбу на тему Писање писма. На крају наставног часа, кроз заједнички рад, ученици могу укратко да понове знања до којих су дошли током часа.

5.2. Дидактичке стратегије рада у малим групама ученика различитог развојног узраста

За рад у комбинованим одељењима препоручују се следеће дидактичке стратегије:

- Активно учење
- Учење решавањем проблема и истраживањем (проблемска настава)
- Корелационо-интеграциона или интегрисана настава
- Пројектна настава
- Игре и симулације



● Активно учење

Кроз разне активности, применом активних метода, ученици постижу васпитно-образовне циљеве. Тако, ученици стичу знања кроз искуство, зато што учествују у планирању и организацији процеса учења.

При активном учењу активирају се фантазија и стваралачке способности код ученика, а они преузимају одговорност за одлуке у процесу учења. То је иновативно учење усмерено на будућност – ученици постављају хипотезе, предвиђају, стимулишу, предлажу разне стратегије (на пример, олуја идеја, метода 6-3-5 и сл.)

Методe и технике успешне активне наставе⁴

Табела 4: Методe и технике успешне активне наставе

Метода/техника ⁵	Опис
Олуја идеја („Brainstorming“)	Појединац или група има могућност да представи своје идеје о одређеној теми или проблему. При том се узимају у обзир следећи принципи: квантитет је у прилогу квалитета, добро је све што нам је пало на памет, колико је идеја „луђа“ толико је боља, комбиновање и развој идеја.
Округли сто	У оквиру мање или веће групе, сваки ученик истиче, у усменом или писаном облику (на заједничком листу) своје идеје, ка и прилоге свог партнера.
Студија случаја	На основу реалне животне ситуације, група врши анализу, тражи решења, решава проблеме и саживљава се са случајем.
Дебата	Ученицима или групама се додељују разне позиције у односу на неку контроверзну тему. После одређеног времена потребног за припрему, супротстављене стране истичу своје аргументе.
Демонстрација	Ученицима се показује или даје упутство како да се изведе нека активност. Демонстрација је најчешће пропраћена могућношћу да ученици нешто испробају или ураде.

⁴ Томевска-Илиевска, Е. (2016), Интерактивни модели за развивање на педагошките компетенции: Учебно помагало. Скопље: Филозофски факултет (47 стр.).

⁵ Адаптирано од D. Breneselović-Pavlović, T. Pavlovski (2000), стр. 120-125, превод: Е. Томевска-Илиевска.



„Путовања“	Ученици напуштају простор за наставу и излазе напоље са одређеним задатком: да посматрају нешто, да пронађу или прикупе информације итд.
Панел-дискусија	Сви ученици истичу своје ставове о одређеној теми, дискутују о проблемима и одговарају на питања.
Дискусионе групе	У оквиру мањих група, ученици дискутују о одређеним питањима и долазе до заједничких одговора и решења. затим информишу целу групу о свом раду, после чега следи поређење и дискусија.
Прављење мапа, графикана, матрица	Кључне идеје, одлуке, поступци и операције се означавају, анализирају и доводе у везу.
Пројекат	Ученици праве пројекат у којем примењују одређене поступке, принципе, вештине, знања или ставове. Пројекти могу да се презентују током радионице или да буду „домаћи задатак“.
Квизови/тестови	Могу да се користе на разне начине, пре или после наставе, као средство за евалуацију, као метод провере научног, као игра и слично.
Драматизација	Ученици прате „причу“ коју играју други ученици по добијеном сценарију. Затим, цела група дискутује, анализира и решава одређену ситуацију. Мање групе пред свима играју добијену улогу по различитом или по истом сценарију.
Прича	Ученици причају о конкретним примерима који су у вези са темом која се обрађује. Варијација: читање приче из литературе или причање „животне приче“ која је у вези са темом.
Дневник	Ученици воде дневник у којем бележе сопствена размишљања о одређеној теми, проблему или задатку, пре него што почне дискусија. Ова техника помаже ученицима да добију увид у сопствени мисаони процес, тако да са већим поверењем у себе могу слободније да пређу у дискусију или неки други облик учења.
Анализа	Ученици, индивидуално или у групама, анализирају одређене материјале (видео снимак, текст, прича), примењујући нове стратегије, технике или методе.
Спаринг-партнер	Успостављање менторског односа између два ученика који се сусрећу током наставе, да би могли узајамно да истакну проблеме, питања, да дају један другом сугестије, савете и смернице.



Информисање	Ученици обавештавају о активностима у групи или индивидуалном раду, које су усмерене ка решавању неких проблема, задатака и слично.
Упитник	Ученици попуњавају упитнике, скале процене или тестове којима добијају информације о сопственом напредовању у контексту теме која се обрађује.
Преглед материјала	Ученици индивидуално или у групи читају добијене материјале за време наставе или оне који су потребни за наставу.
План акције	Ученици, индивидуално или у групи, праве план примене научених идентификованих циљева, активности, ресурса и временских ограничења.
Усмерена фантазија	Ученици се позивају да се у опуштеној атмосфери замисле у некој ситуацији кроз коју их води наставник. Затим деле оно што су видели, доживели или осетили.
Асоцијације	Ученици кроз речи, слике, кретање или кроз неко друго средство приказују своје асоцијације на дату тему, исказ или појам.
Менторство	Ученик постаје пар другом ученику који има више искуства, знања и вештина повезаних са датим проблемом.

• Учење решавањем проблема и истраживањем (проблемска настава)

Овај начин учења је учење откривањем и истраживањем. Наставник помаже ученицима при уочавању, објашњавању и решавању проблема, при чему је наглашена самостална активност ученика. При решавању проблема, односно проблемске ситуације, наставник треба да упути ученике да прво треба да се консултују са другим ученицима из разреда или да затраже помоћ од њих, а тек после да затраже помоћ или смернице наставника.

При учењу откривањем и истраживањем развија се креативно мишљење, кооперативност, љубопитност код ученика и сл. Истраживачки задатак треба да буде подељен на неколико мањих задатака, који треба да се решавају у групама по три или четири ученика.

• Корелационо-интеграциона или интегрисана настава

Наставник настоји да повеже или integriше садржаје више програмских подручја/наставних тема/наставних целина и, аналогно њима, да предвиди посебне активности. Идеја о корелацији и интеграцији може да се оствари и планирањем заједничких пројеката који могу да буду са временом трајања од једног дана до неколико недеља.



● **Пројектна настава**

Улога наставника у овој врсти групног рада је да буде организатор, сарадник и подржавач, а не предавач. Заједнички задатак може да се реализује током једног дана, једне недеље или дужег временског периода (на пример, временски календар). У средишту пројекта је неко питање, проблем и сл.

Резултати заједничког рада најчешће су у облику практичне израде, школских новина, зидног плаката и сл., а завршетак рада треба да резултује заједнички израђеним производом.

Пример пројектне наставе је израда школских новина (договор о заједничком задатку-пројекту, избор имена школских новина, писање и илустровање прилога, креирање насловне странице, предузетничке идеје (на пример, где и како е се продавати), планирање начина свечане промоције новина). При том, старији ученици треба да помажу млађима.

● **Игре и симулације**

Метода игре врло често се користи у раду са ученицима млађег узраста. Наставник може да организује разне врсте игара, као на пример: такмичарске игре, сарадничке игре, комбинација такмичарских игара и сарадничких игара, симулација неких ситуација (игре у улози конкретних ситуација и сл.), режирање ситуација итд.

Важно је да се напомене да пре него што се почне рад у мањим групама обавезно треба да се утврде правила понашања ученика (путем договарања).

По завршетку наставног часа, наставник треба да затражи од ученика да размисле о активностима на часу и да их вреднују речима, техником „семафора“ или бројевима, у циљу да се код њих развија способност критике и самокритике.



5.3. Врсте наставних часова у комбинованим одељењима

У зависности од тога да ли ће се обрађивати нови наставни садржај или ће се систематизовати знања ученика у сваком разреду појединачно, наставни часови у комбинованим одељењима могу да се класификују у више типова.

● Рад са комбинованим одељењем састављеним од два разреда:

- наставни час на којем један разред усваја нова знања, а ученици другог разреда их утврђују, понављају или шире своја знања;
- наставни час на којем у оба разреда ученици усвајају нова знања;
- наставни час на којем ученици оба разреда утврђују, понављају или проширују своја знања.

● Рад са комбинованим одељењем састављеним од три разреда:

- наставни час за усвајање нових знања у сва три разреда;
- наставни час у којем ученици сва три разреда утврђују, понављају или проширују своја знања;
- наставни час на којем ученици у два разреда усвајају нова знања, а у трећем разреду ученици утврђују, понављају или проширују своја знања;
- наставни час на којем ученици у два разреда утврђују, понављају или проширују своја знања, а у једном разреду ученици усвајају нова знања.

У комбинованим одељењима од два разреда настава лако може да се испланира, организује и реализује, али прави изазов, па чак и за најискусније наставнике, јесте планирање, организовање и реализација наставе у комбинованим одељењима од три или више разреда. Специфичности рада у комбинованим одељењима са три или четири разреда налажу потребу да се планирају и реализују наставни часови на којима ће у једном или два разреда ученици утврђивати, понављати или проширивати своја знања.



Овакви наставни часови су најрационалнији и најмање оптерећују и наставника и ученике.

5.4. Организација часа по распореду наставних предмета

Организација и реализација часова у комбинованим одељењима, са аспекта распореда наставних часова, такође је сложен задатак за наставника.

- Наставник реализује један наставни час из једног наставног предмета у свим разредима. На пример, у свим разредима наставник може да реализује наставни час из Физичког и здравственог образовања, Музичког образовања, Ликовног образовања, Час разредне заједнице („Животне вештине“), Математике, а понекад и из других наставних предмета, ако је то могуће са аспекта спиралности наставних предмета. На овим часовима максимално ће се примењивати диференцирани приступ у раду, зависно од разлике у развојним карактеристикама ученика који су укључени у комбиновано одељење.
- Наставник остварује наставне циљеве и реализује наставне садржаје из разних наставних предмета током једног наставног часа, једног часа у једном разреду, а са другим разредима, када није директно присутан, реализује наставу преко организовања самосталног рада. Сваки самостални рад ученика наставник треба да провери, односно да прокоментарише, и на основу тога да ученици наставе рад. Наставник треба добро да испланира време за самостални рад ученика, да би се уклопио у време трајања једног наставног часа. Постоје две варијанте овог начина рада:

Прва варијанта се јавља повремено, када ученици једног разреда решавају тест, писмени рад, решавају задатке, израђују наставни лист и сл., а наставник за то време директно ради са другим разредом, и то у току целог наставног часа;

Друга варијанта је честа и препоручује се, јер је наставник тада присутан у свим разредима. Нема опасности од свођења наставе само на програм једног или два разреда и обезбеђује се реализација наставног програма у свим разредима. Овим начином рада тешко могу да се организују уводни и завршни део наставних часова. Недостатак ове варијанте је у томе што недовољно користи могућности заједничког рада у разреду.



Напомена: У настави у комбинованим одељењима треба да има веће флексибилности у односу на организацију времена, уз препоруку за превазилажење разредно-предметног система. Ово питање треба да се продискутује са саветницима и са инспекторима.

Шибли сугерише да се у комбинованим разредима створе услови да ученици уче пре наставе, за време наставе и после наставе⁶. На пример, у комбинованом одељењу са ученицима од седмог до деветог разреда, наставник може да припреми садржај на нижем нивоу (на пример, на Power Point слајдовима), да га ученици прочитају пре него што дођу у учионицу и да по доласку на час попуне кратки упитник, користећи научене информације са Power Point слајдова. Процес „учења пре учења” омогућује да се добије додатно време да би ученици могли да се ангажују у активностима, дискусијама и групном раду и на тај начин да се достигну знања и способности са виших нивоа Блумове таксономије. Аутори сугеришу да наставници после завршетка наставе дају ученицима сложеније задатке.

У вишеразредним комбинацијама, наставник треба да посвети посебну пажњу правилној организацији времена, дизајнирању и проналажењу потребних ресурса и помагала за учење, са циљем да се обезбеди квалитетно усвајање наставних садржаја, добра артикулација часа и да се пажљиво изаберу социјални облици рада..

⁶ [16] Shibley, Ike. 2009. 10 Ways to Improve Blended Learning Course Design. In Magna Publications Online Seminar, edited by B. Snyder.



5.5. Распоред наставних часова у комбинованим одељењима

Једну од основних претпоставки за успешно организовање наставног рада у комбинованим одељењима представља израда функционалног распореда наставних часова.

Рад у комбинованим одељењима, такође се реализује без одступања од наставних планова и програма, у погледу заступљености наставних предмета по разредима и предвиђеном недељном и годишњем броју наставних часова.

При изради распореда часова наставник треба да има у виду дидактичке захтеве, као и специфичности рада у комбинованим одељењима.

Распоред наставних часова треба да буде усклађен са следећим захтевима:

- у комбинованим одељењима, распоред наставних часова треба да буде симетричан у односу на временски распоред наставних предмета током радне недеље за сваки разред посебно;
- ако је за неке наставне предмете недељно предвиђено више наставних часова него радних дана (македонски језик, албански језик, турски језик, српски језик, босански језик), у данима када треба планирати два часа из ових предмета треба да се настоји да исти не буду један после другог, односно да се не организују тзв. блок-часови, јер развојне карактеристике ових ученика не омогућавају максималну пажњу и концентрацију. Блок-часови би могли да се планирају само када за то има услова и могућности, на пример блок-часови из Ликовног образовања, или пак када су наставни часови предвиђени за усмено и писмено изражавање ученика у оквиру матерњих језика. У другим случајевима, препоручује се да се између два часа из истог наставног предмета, у једном дану, планира наставни час из другог наставног предмета. Исто тако, не препоручују се блок-часови из наставног предмета Физичко и здравствено образовање.

Наставник треба да има у виду да када млађи ученици имају час из наставних предмета који дају могућност за самостални рад (на пример, Ликовно образовање) или у данима када млађи ученици имају мање наставних часова, тада за старије разреде треба да се планира наставни час/часови где има више директне наставе.



Као успешно искуство у изради распореда часова у комбинованим одељењима може се препоручити распоред часова за шесточасовни наставни дан. Овим обликом организовања комбиноване наставе, нижи разреди долазе на прва два часа, када наставник са њима реализује прва два наставна часа (Матерњи језик и Математика), виша одељења долазе од трећег часа и заједно реализују трећи и четврти час. После четвртог часа ученици из нижих разреда одлазе, па пети и шести час наставник реализује часовима из Матерњег језика и Математике са ученицима из виших разреда. Тако се наставни предмети Матерњи језик и Математика реализују одвојено, док се други предмети реализују заједно.

● **Предности овог облика организације комбиноване наставе су:**

- ученицима се даје могућност да прате часове из Матерњег језика и Математике у малобројном одељењу, односно са мањим бројем ученика, и
- омогућује наставнику да боље прати процес учења.

● **Недостаци овог облика организације су следећи:**

- ствара замор и преоптерећење наставника;
- не дозвољава да ученици уче заједно и једни од других на свим наставним часовима;
- смањује развој социјалних вештина ученика, и
- не ствара много могућности да ученици раде самостално.

Сходно Закону о основном образовању, треба да се организује обухват ученика од првог до трећег разреда један час пре наставе и овај период током дана наставник може да искористи за реализацију специфичних планираних активности само за одређени број ученика.

Распоред часова у комбинованом одељењу треба да буде флексибилан, односно прилагодљив. Наставник треба да наведе наставне предмете за сваки разред из комбинованог одељења за сваки дан, али не мора да наведе и њихов редослед (наставник ће утврдити редослед за време припреме за наставу). Сам редослед, пак, утврђује у складу са садржајном повезаношћу, могућношћу за самостални рад ученика, као и у зависности од тога да ли се обрађује нови наставни садржај или се понавља материјал и сл.



5.6. Педагошка евиденција и документација у комбинованим одељењима

Педагошка евиденција и документација се води у складу са Правилником о облику, садржају и начину вођења педагошке документације и евиденције у основној школи⁷ и обавезна је за све основне школе, а састоји се из: главне књиге ученика, дневника одељења, евидентног листа о успеху ученика/ученице, ђачке легитимације, додатка сведочанству, педагошке евиденције о ваннаставним активностима, педагошке евиденције о допунској настави и педагошкој евиденцији о додатној настави. Ове врсте педагошке евиденције и документације воде се и у комбинованим одељењима. Дневник одељења попуњава се у складу са Упутством о вођењу дневника одељења.

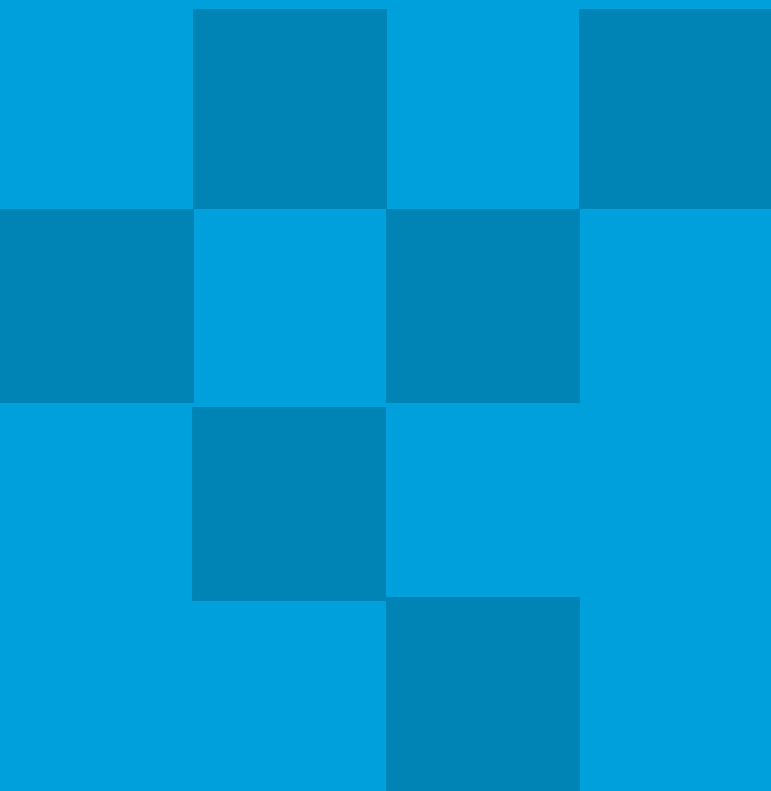
⁷ Правилник о облику, садржају и начину вођења педагошке документације и евиденције у основној школи („Службени гласник Републике Северне Македоније“ бр. 28 од 7.2.2020. године).



Литература:

1. Burke Walsh, K. (2004). Kurikulum za prvi razred osnovne škole: Stvaranje razreda usmjerenog na dijete. Zagreb: Udruga roditelja Korak po korak.
2. Gardner, H. (2005). Disciplinarni um: Obrazovanje kakvo zaslužuje svako dijete: S one strane činjenica i standardiziranih testova. Zagreb: Educa.
3. Glasser, W. (1994). Kvalitetna škola. Zagreb: Educa.
4. Закон о основном образовању („Службени гласник Републике Северне Македоније“, бр. 161 од 5.8.2019. год.).
5. Jensen, E. (2003). Super-nastava: Nastavne strategije za kvalitetnu školu i uspješno učenje. Zagreb: Educa.
6. Lataille-Démoré, D. (2005). Guide documenté des pratiques réussies. Projet des classes à niveaux multiples. CD-ROM. Ontario Ministry of Education. 21. Veenman, S., Kenter, B. et Post.
7. Lučić, K., Matijević, M. (2004). Nastava u kombiniranim odjelima. Zagreb: Školska knjiga.
8. Matijević, M., Topolovčan, T. (2017). Multimedijaska didaktika. Zagreb: Školska knjiga.
9. Маус, Д., Рејнолдс, Д. (2017). Ефективна настава: истражувања и практика. (Превод: Емилија Вељанова), Скопље: Арс Ламина.
10. Stanković, M., Đorđević D.. Organizacija nastave u kombinovanim odeljenjima, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1981.
11. Томевска-Илиевска, Е. (2017), Интерактивни пристапи во наставата. Скопље: Филозофски факултет.
12. Томевска-Илиевска, Е. (2016), Интерактивни модели за развивање на педагошките компетенции: Учебно помагало. Скопље: Филозофски факултет.
13. https://www.academia.edu/3648689/596960_Rad_u_koimbiranim_razrednim_odjelima_1_
14. Practical tips for teaching multigrade classes, Corporate author: UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific [809], ISBN: 978-92-9223-453-9 (electronic).
15. <https://pdfs.semanticscholar.org/d776/46fc5f444e1c058d79d31890cf795d45fedc.pdf> Effectiveness of Multi-Grade Classes: Cooperative Learning as a Key Element of Success Parvin Kadivar, Shokooh Navabi Nejad, and Zahra Madadi Emamzade.

ПРИЛОЗИ





Прилог бр.1

Врста и број комбинованих одељења у разредној настави у основним школама у Републици Северној Македонији у школској 2018./2019. години

Врсте комбинованих одељења у разредној настави	Скопље	Куманово, Липково, Старо Нагоричане, Крива Паланка и Кратово	Велес, Чашка и Градско	Штип, Карбинци, Лозово, Свети Николе, Радовиш, Конче и Пробиштип	Кочани, Зрновци и Винаца	Берово и Пехчево	Делчево и Македонска Каменица	Кавadarци, Росоман, Неготино, Демир Капија, Гевгелија, Богданци и Дојран	Струмица, Ново Село, Василево, Босилово и Валандово	Битола, Мотила, Ресен и Демир Хисар	Прилеп, Кривопашани, Долнени, Крушево и Македонски Брод	Тетово, Боговинје, Брвеница, Јегуновце, Теарце и Желино	Гостивар, Мааврово и Ростуша и Врапчиште	Дебар и Центар Жула	Кичево	Струга и Вевчани	Охрид	Укупни број (по врсти комбинације)
1 и 2	7	5		3	1	1	1	3	3	2	6	8	4		2	1	1	48
1 и 3	4	1		4			1	2	5	5	7	1	3	1	2	1	2	39
1 и 4	2		1	1	1			1	3	2	3	1	2			1		18
1 и 5	4	1						1	7	2	2	2	2			2		23
2 и 3	7	8	1	8	6	3	6	2	8	4	2	7	1		1	2	2	68
2 и 4	8	10	1	5	3			5	12	15	5	10	6	1	1	4		86
2 и 5	2	1		1	1			1	5	8	2	1	1		2	1		26
3 и 4	7	1		1	1	1			6	1	1	2	4		2	1	2	31
3 и 5	4	7	3	5	1			5	5	10	6	12				4	2	64
4 и 5	10	12	9	21	7	7	6	7	7	6	17	15	4	2	6	3	10	149
1,2 и 3	4	4	5	9	1	3		5	3	4	9	4	2	3	3		6	65
1,2 и 4	1							2	1	1	1	1	2			1		10
1,2,5				1	1				1				3					6
2,3 и 4	4	1	1	1					2		1	2						12
2,3 и 5								1	1	2	3	1	1			1		10
3,4 и 5	1	3	1							1	1	1	2				1	11
1,2,3 и 4	2	4		2					1	2	1		3	2			1	18
1,2,3 и 5	1	2		1				1		1	4							10
1,2,3,4 и 5	4	4	2	3			1		3	15	11	1	1		1	1	1	48
1,4 и 5	1																	1
1,3 и 5	4	3						3	2	10	3	2	3					30
1,3 и 4	2			1				2		4				1				10
2,3,4 и 5		3	3	1				3		7	2	1			1	1		22
2,4 и 5		1						2		5	1	1				1		11
1,3,4 и 5			1	1					1	1	2		2					8
1,4 и 5				1	1				1	4	1							8
1,2,4 и 5				1	1			1	1	5	2							11
Укупно	79	71	28	71	25	15	15	48	78	117	93	73	46	10	21	25	28	843



Прилог бр. 2

Врста и број комбинованих одељења у предметној настави у основним школама у Републици Северној Македонији у школској 2018./2019. години

Врсте комбинованих одељења у предметној настави	Скопље	Куманово, Липково, Старо Нагоричане, Крива Паланка и Кратово	Велес, Чашка и Градско	Штип, Карбинци, Лозово, Свети Николе, Радовиш, Конче и Пробиштип	Кочани, Зрновци и Винаца	Берово и Пехчево	Делчево и Македонска Каменица	Кавадарци, Росоман, Неготино, Демир Капија, Гевгелија, Богданци и Дојран	Струмица, Ново Село, Василево, Босилово и Валандово	Битољ, Могила, Ресен и Демир Хисар	Прилеп, Кривопаштани, Долнени, Крушево и Македонски Брод	Тетово, Боговиње, Брвеница, Јегуновце, Теарце и Желино	Гостивар, Маврово и Ростуше и Врапчиште	Дебар и Центар Жупа	Кичево	Струга и Вевчани	Охрид	Укупни број (по врсти комбинације)
6 и 7	12	3		1	1			1			3	2	2		1			26
6 и 8	2	1											1			1	1	6
6 и 9																		0
7 и 8		1																1
7 и 9	1				1								1			1	1	5
8 и 9	12	3		1	1			1			3	2	1					24
6, 7 и 8	1																	1
6, 7 и 9	1																	1
6, 7, 8 и 9	1	1																2
3, 4 и 6									1									1
Укупно	30	9	0	2	3	0	0	2	1	0	6	4	5	0	1	2	2	67



Прилог бр. 3

Број основних школа, објеката и језик на којем се реализује настава у комбинованим одељењима

У Граду Скопљу има 27 основних школа са 49 објеката у којима се настава организује у 121 комбинованом одељењу. У 49 комбинованих одељења настава се реализује на македонском језику, у 63 комбинована одељења настава се реализује на албанском језику, у 7 комбинованих одељења настава се реализује на турском језику и у 2 комбинована одељења настава се реализује на српском језику. Комбинована настава се реализује у школама у следећим општинама:

- Карпош - у 1 основној школи са 1 објектом има 1 комбиновано одељење у којем се настава реализује на албанском језику;
- Сарај - у 5 основних школа са 6 објеката има укупно 15 комбинованих одељења, од којих се: у 2 комбинована одељења настава реализује на македонском језику, а у 13 комбинованих одељења настава се реализује на албанском језику;
- Чучер-Сандево - у 2 основне школе са 5 објеката има укупно 16 комбинованих одељења, од којих се: у 3 комбинована одељења настава реализује на македонском језику, у 11 комбинованих одељења настава реализује на албанском језику, а у 2 комбинована одељења настава реализује на српском језику;
- Гази Баба - у 2 основне школе са 2 објекта има укупно 4 комбинована одељења у којима се настава реализује на македонском језику;
- Арачиново - у 1 основној школи са 2 објекта има укупно 3 комбинована одељења, од којих се: у 1 комбинованом одељењу настава реализује на македонском језику, а у 2 комбинована одељења настава реализује на албанском језику;
- Бутел - у 1 основној школи са 1 објектом има 1 комбиновано одељење у којем се настава реализује на македонском језику;
- Шуто Оризари - у 1 основној школи са 1 објектом има 2 комбинована одељења у којима се настава реализује на македонском језику;
- Чаир - у 2 основне школе са 2 објекта има укупно 11 комбинованих одељења, од којих се: у 5 комбинованих одељења настава реализује на македонском језику, а у 6 комбинованих одељења настава реализује на албанском језику;



- Аеродром - у 1 основној школи са 1 објектом има укупно 2 комбинована одељења у којима се настава реализује на албанском језику;
- Кисела Вода - у 2 основне школе са 2 објекта има укупно 13 комбинованих одељења, од којих се: у 11 комбинованих одељења настава реализује на македонском језику, а у 2 комбинована одељења настава реализује на албанском језику;
- Сопиште - у 1 основној школи са 5 објеката има укупно 13 комбинованих одељења, од којих се: у 6 комбинованих одељења настава реализује на македонском језику, у 4 комбинована одељења настава реализује на албанском језику, а у 3 комбинована одељења настава реализује на турском језику;
- Студеничани - у 3 основне школе са укупно 7 објеката има укупно 20 комбинованих одељења, од којих се: у 1 комбинованом одељењу настава реализује на македонском језику, у 15 комбинованих одељења настава реализује на албанском језику, а у 4 комбинована одељења настава реализује на турском језику;
- Зелениково - у 1 основној школи са 4 објекта има укупно 7 комбинованих одељења у којима се настава реализује на албанском језику;
- Илинден - у 2 основне школе са 4 објекта има укупно 5 комбинованих одељења у којима се настава реализује на македонском језику;
- Петровац - у 2 основне школе са 6 објеката има укупно 8 комбинованих одељења у којима се настава реализује на македонском језику.

У следећим регионима има укупно 173 основних школа са 521 објектом у којима има 838 комбинованих одељења. У 636 комбинованих одељења настава се реализује на македонском језику, у 141 комбинованом одељењу настава се реализује на албанском језику, у 55 комбинованих одељења настава се реализује на турском језику и у 6 комбинованих одељења настава се реализује на српском језику. .

- У региону Куманово, Липково, Старо Нагоричане, Крива Паланка и Кратово у 16 основних школа са 53 објеката има укупно 81 комбиновано одељење. У 60 комбинованих одељења настава се реализује на македонском језику, у 15 комбинованих одељења настава се реализује на албанском језику и у 6 комбинованих одељења настава се реализује на српском језику.



- У региону Велес, Чашка и Градско у 8 основних школа са 20 објеката има укупно 28 комбинованих одељења. У 23 комбинована одељења настава се реализује на македонском језику, а у 5 комбинованих одељења настава се реализује на албанском језику.
- У региону Штип, Карбинци, Лозово, Свети Николе, Радовиш, Конче и Пробиштип у 14 основних школа са 46 објеката има укупно 81 комбиновано одељење. У 62 комбинована одељења настава се реализује на македонском језику, а у 19 комбинованих одељења настава се реализује на турском језику.
- У региону Кочани, Зрновци и Ваница у 10 основних школа са 20 објеката има укупно 31 комбиновано одељење, а настава се реализује на македонском језику.
- У региону Берово и Пехчево у 2 основне школе са 9 објеката има укупно 15 комбинованих одељења, у којима се настава реализује на македонском језику.
- У региону Делчево и Македонска Каменица у 3 основне школе са 10 објеката има укупно 15 комбинованих одељења, у којима се настава реализује на македонском језику.
- У региону Кавадарци, Росоман, Неготино, Демир Капија, Ђевђелија, Богданци и Дојран у 13 основних школа са 33 објеката има укупно 56 комбинованих одељења. У 52 комбинована одељења настава се реализује на македонском језику, а у 4 комбинована одељења настава се реализује на турском језику.
- У региону Струмица, Ново Село, Василево, Босилово и Валандово у 15 основних школа са 48 објеката има укупно 81 комбиновано одељење. У 69 комбинованих одељења настава се реализује на македонском језику, а у 12 комбинованих одељења настава се реализује на турском језику.
- У региону Битољ, Могила, Ресен и Демир Хисар у 19 основних школа са 82 објекта има укупно 117 комбинованих одељења. У 96 комбинованих одељења настава се реализује на македонском језику, у 17 комбинованих одељења настава се реализује на албанском језику, а у 4 комбинована одељења настава се реализује на турском језику.
- У региону Прилеп, Кривогаштани, Долнени, Крушево и Македонски Брод у 18 основних школа са 61 објектом има укупно 100 комбинованих одељења. У 82 комбинована одељења настава се реализује на маке-



донском језику, а у 18 комбинованих одељења настава се реализује на албанском језику.

- У региону Тетово, Боговиње, Брвеница, Јегуновце, Теарце и Желино у 20 основних школа са 41 објектом има укупно 83 комбинованих одељења. У 55 комбинованих одељења настава се реализује на македонском језику, у 24 комбинованих одељења настава се реализује на албанском језику и у 4 комбинована одељења настава се реализује на турском језику.
- У региону Гостивар, Маврово и Ростуше и Врапчиште у 13 основних школа са 36 објеката има укупно 54 комбинованих одељења. У 24 комбинованих одељења настава се реализује на македонском језику, а у 30 комбинованих одељења настава се реализује на албанском језику.
- У региону Дебар и Центар Жупа у 2 основне школе са 7 објеката има укупно 10 комбинованих одељења. У 2 комбинована одељења настава се реализује на македонском језику, у 2 комбинована одељења настава се реализује на албанском језику, а у 6 комбинованих одељења се реализује на македонском и албанском језику.
- У региону Кичево у 8 основних школа са 17 објеката има укупно 23 комбинованих одељења. У 6 комбинованих одељења настава се реализује на македонском језику, у 15 комбинованих одељења настава се реализује на албанском језику, а у 2 комбинована одељења настава се реализује на турском језику.
- У региону Струга и Вевчани у 8 основних школа са 19 објеката има укупно 30 комбинованих одељења. У 12 комбинованих одељења настава се реализује на македонском језику, у 14 комбинованих одељења настава се реализује на албанском језику, а у 4 комбинована одељења настава се реализује на турском језику.
- У региону Охрид у 4 основне школе са 19 објеката има укупно 33 комбинованих одељења. У 32 комбинована одељења настава се реализује на македонском језику, а у 1 комбинованом одељењу настава се реализује на албанском језику.



Прилог бр. 4

Пример 1 : Распоред часова – први и други разред (комбиновано одељење)

Часови	Понедељак	Уторак	Среда	Четвртак	Петак
1	I разред Енглески језик II разред Енглески језик	Матерњи језик Матерњи језик	Математика Математика	Матерњи језик Матерњи језик	Матерњи језик Матерњи језик
2	I разред Матерњи језик II разред Матерњи језик	Математика Математика	Матерњи језик Матерњи језик	Математика Математика	Математика Математика
3	I разред Математика II разред Математика	Друштво Ликовно образовање	Ликовно образовање Природне науке	Матерњи језик Матерњи језик	ФЗО ФЗО
4	I разред Природни науки II разред Час на одделенска заедница		Природне науке Ликовно образовање	Ликовно образовање Друштво	Музичко образовање Музичко образовање
5	I разред Музичко образовање II разред Музичко образовање	II разред Допунска настава	ФЗО ФЗО	Енглески језик Енглески језик	Природне науке
6	II разред Додатна настава				



Пример 2: Распоред часова - IV и V разред (комбинована настава)

Часови	Понедељак	Уторак	Среда	Четвртак	Петак
1	IV разред Час разредне заједнице V разред Техничко образовање	Природне науке Математика	Природне науке Математика	Матерњи језик Математика	Математика Природне науке
2	IV разред Математика V разред Техничко образовање	Матерњи језик Матерњи језик	Матерњи језик Друштво	Математика Рад са компјутером и основе програмирања	Ликовно образовање Математика
3	IV разред Македонски језик V разред Математика	Математика Друштво	Математика Матерњи језик	Енглески језик Енглески језик	Матерњи језик Матерњи језик
4	IV разред Друштво V разред Македонски језик	Друштво Ликовно образовање	Музичко образовање Музичко образовање	Енглески језик Енглески језик	Музичко образовање Музичко образовање
5	IV разред ФЗО V разред ФЗО	ФЗО ФЗО	Рад са компјутером и основе програмирања Ликовно образовање	ФЗО ФЗО	Техничко образовање Природне науке
6	IV разред Енглески језик V разред Енглески језик	Допунска или додатна настава Допунска или додатна настава	Ликовно образовање . Работа со компјутер и основи на програмирање	Работа со компјутер и основи на програмирање Матерњи језик	Допунска или додатна настава Допунска или. додатна настава
7				Час разредне Заједнице	



Пример 3: Распоред на часови - I, II, III, IV и V одделение (комбинирана паралелка)

Часови	Понедељак	Уторак	Среда	Четвртак	Петак
1	I разред Матерњи језик II разред Час на одделенска заедница III разред Час на одделенска заедница IV разред Час на одделенска заедница V разред Техничко образовање	Матерњи језик Математика Матерњи језик Природне науке Математика	Матерњи језик Математика Математика Природне науке Математика	Математика Матерњи језик Матерњи језик Матерњи језик Математика	Математика Матерњи језик Ликовно образовање Математика Природне науке
2	I разред Математика II разред Матерњи језик III разред Матерњи језик IV разред Математика V разред Техничко образовање	Математика Матерњи језик Математика Матерњи језик Матерњи језик	Математика Матерњи језик Матерњи језик Друштво	Матерњи језик Математика Математика Математика Рад са компјутером	Ликовно образовање Математика Математика Ликовно образовање Математика
3	I разред Природне науке II разред Природне науке III разред Природни науки IV разред Матерњи језик V разред Математика	Матерњи језик Ликовно образовање Матерњи језик Математика Друштво	Природне науке Природне науке Природне науке Математика Матерњи језик	Енглески језик Енглески језик Енглески језик Енглески језик Енглески језик	Матерњи језик Друштво Матерњи језик Матерњи језик Матерњи језик



4	I разред Друштво II разред Математика III разред Математика IV разред Друштво V разред Матерњи језик	Ликовно образовање Матерњи језик Ликовно образовање Друштво Ликовно образовање	Музичко образовање Музичко образовање Музичко образовање Музичко образовање Музичко образовање	Енглески језик Енглески језик Енглески језик Енглески језик	Музичко образовање Музичко образовање. Музичко образовање. Музичко образовање Музичко образовање
5	I разред ФЗО II разред ФЗО III разред ФЗО IV разредФЗО V разред ФЗО	ФЗО ФЗО ФЗО ФЗО ФЗО	Ликовно образовање Работа со компјутер и основи на програмирање Работа со компјутер и основи на програмирање Ликовно образовање	ФЗО ФЗО ФЗО ФЗО ФЗО	Допунска или додатна настава Друштво Техничко образовање Природне науке
6	III разред Енглески јаз. IV разред Енглески јаз. V разред Енглески јаз.	Допунска или додатна настава Допунска или додатна настава Допунска или додатна настава Допунска или додатна настава	Ликовно образовање Рад са компјутером и основе програмирања	Рад са компјутером и основе програмирања Рад са компјутером и основе програмирања Матерњи језик	Допунска или додатна настава Допунска или додатна настава Допунска или додатна настава
7				V разред Час разредне заједнице	



Пример 4: Распоред часова - први, други и трећи разред (комбиновано одељење)

Часови	Понедељак	Уторак	Среда	Четвртак	Петак
1	I разред Матерњи језик II разред Матерњи језик III разред Матерњи језик	Матерњи језик Матерњи језик Матерњи језик	Матерњи језик Матерњи језик Матерњи језик	Матерњи језик Матерњи језик Матерњи језик	Матерњи језик Матерњи језик Матерњи језик
2	I разред Математика II разред Математика III разред Математика	Математика Математика Математика	Математика Математика Математика	Математика Математика Математика	Математика Математика Математика
3	I разред Ликовно образовање II разред Друштво Ликовно образовање III разред Рад са компјутером и основе програмирања	Природне науке Природне науке	Матерњи језик Матерњи језик Матерњи језик	Природне науке Природне науке Ликовно образовање	Друштво Друштво Друштво
4	I разред Музичко образовање II разред Музичко образовање III разред Музичко образовање	ФЗО ФЗО ФЗО	Музичко образовање Музичко образовање Музичко образовање	Ликовно образовање Ликовно образовање Ликовно образовање	ФЗО ФЗО ФЗО
5	I разред Енглески језик II разред Енглески језик III разред Енглески језик	Допунска или додатна настава Природне науке	Енглески језик Енглески језик Енглески језик	ФЗО ФЗО ФЗО	III разред Допунска или додатна настава
6	I разред Час на одделенска заедница		III разред Енглески језик	III разред Природни науки	II разред Час разредне заједнице III разред Час разредне заједнице



Прилог бр. 5

Пример 1: Планирање наставног часа

Наставни предмет Македонски језик	Разред: I и II
Тема/Програмско подручје Литература	Наставна јединица „Стефанова трешња“
Резултати учења I разред - Ученик/ученица је оспособљен/а за откривање елемената литературних творевина (простор, време, догађаји и ликови). II разред - Ученик/ученица је оспособљен/а да препознаје наслов текста, може да разликује текст, илустрацију и аутора.	Кључни појмови I разред - Простор дешавања, ток и редослед догађаја, лик II разред - Наслов, илустрација, аутор
Наставна средства /извори Компјутер, ЛЦД-пројектор, дигитална сликовница „Стефанова трешња“, штампане сликовнице „Стефанова трешња“, комплет слика на којима је приказан садржај сликовнице, наставни лист.	Повезаност са другим темама или другим предметима Природне науке, Ликовно образовање
Артикулација часа Уводни део: Ученици се подсећају на претходно посматрано расцветано дрвеће трешње. Наставник упознаје ученике са циљевима часа и приказује дигиталну сликовницу „Стефанова трешња“. Главни део: I разред – После кратког разговора о садржају сликовнице, ученици добијају задатак (на нивоу групе) да поразговарају о томе где су се дешавали догађаји, ко је главни лик, а да комплет слика на којима је приказан садржај сликовнице наместе по редоследу дешавања. Наставник прати рад ученика у групи и попуњава чек-листу. II разред – Сваки ученик/ученица разгледа штампану сликовницу „Стефанова трешња“, а затим добија наставни лист на којем треба индивидуално да напише наслов текста, колико илустрација има у сликовници и име и презиме аутора. Сваки од њих добија задатак да размисли која илустрација му се највише допада. Завршни део: На крају часа, један од ученика из I разреда одговара где су се дешавали догађаји у пропраћеном тексту, други ученик ко је главни лик приче, а затим сваки ученик у групи из I разреда излази са по једном сликом на којој је приказан део садржаја сликовнице и лепи је на одговарајуће место на табли, по редоследу дешавања. Ученици из II разреда појединачно читају шта су написали у свом наставном листу, а затим свако од њих описује илустрацију која му се највише допада. Други ученици треба да погоде о којој илустрацији је реч. По завршетку часа наставник тражи од ученика да размисле о активностима на часу и да их вреднују техником „семафора“.	
Диференцијација	
Оцењивање I разред - Припремљена је чек-листа са уписаним елементима (простор дешавања, ток и редослед догађаја, лик), имена сваког ученика/ученице са простором за бележење. II разред - Оцењивање наставних листића сваког ученика/ученице.	
Домаћи задаци Сви ученици треба да нацртају шта им се највише допало у обрађиваном тексту.	



Пример 2: Планирање наставног часа

Наставни предмет Друштво	Разред: I и II
Тема/Програмско подручје I разред – Моја школа II разред – Ја са осталима	Наставна јединица Правила понашања
Резултати учења Ученик/ученица учествује у доношењу и примени правила у учионици и школи	Кључни појмови I разред – Правила, одговорност II разред – Правила у разреду
Наставна средства /извори Папир, дрвене бојнице, средства за писање	Повезаност са другим темама или другим предметима Ликовно образовање
Артикулација часа Уводни део: Наставник разговара са ученицима о играма које су им омиљене и која су правила у тим играма. Подстиче ученике да размисле о томе каква правила понашања у учионици треба да се донесу. Главни део: Наставник дели ученике у две групе, при чему у свакој групи треба да има ученика из првог и из другог разреда. Ученици разговарају у својим групама и затим ученик из сваке групе предлаже правило понашања и објашњава зашто га предлаже. Ученици из друге групе се договарају и један ученик говори дали им се допада предлог или не (ако не прихватају предлог, објашњавају зашто). Затим ученик из друге групе предлаже правило понашања и објашњава зашто га предлаже, а ученици из прве групе се изјашњавају да ли предлог јесте или није прихватљив. По доношењу правила, ученици се договарају која група ће нацртати донета правила. Правила цртају ученици првог разреда, а ученици другог разреда их записују. Наставник прати рад ученика у групама и бележи активност ученика при предлагању правила. Завршни део: Цртеже са илустрованим правилима понашања ученици каче на видно место. Још једном се подсећају на правила понашања и шта може да се догоди ако се правила не поштују. На крају часа закључују да су сви одговорни за поштовање ових правила. Договарају се да се међусобно подсећају ако неки ученик заборави да поштује неко од правила. По завршетку часа, наставник тражи од ученика да размисле о активностима на часу и да их вреднују техником „семафора“.	
Оцењивање Праћење активности ученика, вредновање аргумената за прихватање или неприхватање предложених правила (код ученика другог разреда).	
Диференцијација	
Домаћи задаци I разред – Ученици да нацртају правило понашања у њиховој кући. II разред – Ученици да напишу неколико правила понашања у школи.	

